

Μνήμων

Τόμ. 5 (1975)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ε Μ Π Τ Ο Σ

JOHANNES KODER : Ένα άγνωστο νομικό χειρόγραφο από τη Μάνη
 ● ΕΛΕΝΗ ΣΑΡΑΝΤΗ : Η Πάτρα όπως την είδαν οι περιηγητές από το 1204 ως το 1500 ● Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ : Ένα χειρόγραφο από το Μελένικο στη Βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ ● ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Π. ΑΛΕΞΑΚΗΣ : Η δομή της ελληνικής οικογένειας στη Θράκη
 ● ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ : Ανέκδοτα κείμενα γύρω από το Κίνημα της 6ης Μαρτίου 1933 ● ΕΥΓΥΧΙΑ Δ. ΛΙΑΤΑ : Μαρτυρίες για την πτώση τ' Αναπλιού στους Τούρκους (9 Ιούλη 1715) ● ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΠΠΑΣ : Ο Καλαβρυτινός δάσκαλος Γρηγόριος Ίωαννίδης και η Βιβλιοθήκη του
 ● ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ : Ο Μακρυγιάννης προσφέρει στη βασίλισσα της Αγγλίας Βικτωρία τις εικονογραφίες του Εικοσιένα ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1974.

Α Θ Η Ν Α 1 9 7 5

Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΣΤΗ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ. (ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ 1839)

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΛΟΥΚΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.362](https://doi.org/10.12681/mnimon.362)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΥΚΟΣ Χ. Κ. (1975). Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΣΤΗ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ. (ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ 1839). *Μνήμων*, 5, 201–212.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.362>

ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΛΟΥΚΟΥ

Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΣΤΗ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

(ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ 1839) *

Ὁ Μακρυγιάννης στὰ Ἐπομνημονεύματα καὶ στ' ἄλλα τεκμήρια τοῦ ἀρχείου του ἀναφέρεται διεξοδικὰ τόσο στὴ συνεργασία του μὲ τὸν Παναγιώτη Ζωγράφο καὶ τοὺς γιούς του γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν εἰκόνων μὲ θέμα τὸν πόλεμο τῆς ἀνεξαρτησίας ὅσο καὶ στὴν τύχη ποὺ εἶχαν οἱ εἰκόνες αὐτές : ἡ συνεργασία κράτησε ἀπὸ τὸ 1836 ὡς τὸ 1839 καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν 25 εἰκόνες σὲ πέντε σειρὲς (ἡ πρώτη σὲ ξύλο καί, μὲ πρότυπο αὐτῆ, ἄλλες τέσσερις σειρὲς ἀντίγραφα σὲ χαρτὶ («στράτζο»): στίς ἀρχὲς τοῦ 1839 ὁ Μακρυγιάννης, σὲ συμπόσιο στὸ σπίτι του, παρουσίασε τὶς εἰκόνες στοὺς πρεσβευτὲς τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, σὲ φιλέλληνες, σὲ στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς κ.ἄ., «ὡς διακοσίους πενήντα ἀνθρώπους»: τὶς ἐπόμενες μέρες πρόσφερε στὸν Ὅθωνα μιὰ πλήρη σειρά ἀντίγραφα καὶ παρέδωσε στοὺς παραπάνω πρεσβευτὲς ἀπὸ μιὰ σειρά μὲ τὴν παράκληση νὰ τὶς στείλουν στοὺς ἡγεμόνες τους¹.

Ἀπὸ τὶς τέσσερις σειρὲς ἀντίγραφα δὲν ἔχουν ἐντοπιστεῖ ἀκόμα ὅσες παραδόθηκαν στὸ Γάλλο πρεσβευτὴ Th. Lagrené καὶ στὸ Ρῶσο Κατακάζη. Ἡ σειρά τοῦ Ὅθωνα ταυτίζεται, πιθανότατα, μ' αὐτὴ ποὺ βρῆκε ὁ Ἰω. Γεννάδιος στὴ Βενετία καὶ εἶναι σήμερα στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη². Μιὰ πλήρης σειρά βρίσκεται στὴ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ

* Οἱ χρονολογίες δίνονται σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο ἢ μὲ τὸ παλιὸ καὶ τὸ νέο συγχρόνως, ὅταν στίς χρησιμοποιούμενες πηγὲς συναντῶνται μὲ τὸ νέο.

1. Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, ἐκδ. Ἰωάννου Βλαχογιάννη, Ἀθήνα 1907, τόμ. Α' (τὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα) σ. 274 - 275, 377 - 378 καὶ τόμ. Β' (τὰ Ἐπομνημονεύματα) σ. 338 - 341, 349 - 351 ὑποσημ., 497 - 498. Στὸ ἐξῆς οἱ παραπομπὲς μὲ τὸ στοιχεῖο Α' ἢ Β' καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδας.

2. Histoire Picturale de la Guerre de l'Indépendance Hellénique, par le Général Makrygiannis. Notice historique de S. E. M. J o h a n n è s G e n n a d i u s. Préface de F r e d, B o i s s o n a s, Παρίσι - Γενεύη [1926].

Windsor Castle και είναι αυτή που παραδόθηκε στον Άγγλο πρεσβευτή Ed. Lyons³. Στο Έθνικό Ιστορικό Μουσείο σώζονται όκτώ ξύλινοι πίνακες από την πρωτότυπη σειρά, που παρέμεινε στο σπίτι του Μακρυγιάννη, και τρία αντίγραφα σε χαρτόνι, που δε φαίνεται να ανήκουν σε καμιά γνωστή σειρά. Μόνο του, τέλος, βρίσκεται στο Μουσείο Μπενάκη κι ένα τέταρτο αντίγραφο σε χαρτόνι⁴.

Τὰ ὡς τώρα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν εἰκονογραφία τοῦ Ἀγώνα χρησιμοποιήθηκαν ἐξαντλητικὰ στὶς πρόσφατες ἀξιόλογες ἐργασίες τοῦ Σπύρου Ἀσδραχᾶ⁵ καὶ τοῦ Γιώργου Πετρῆ⁶, οἱ ὁποῖοι ἐξέτασαν παράλληλα τὰ κίνητρα ποὺ ὤθησαν τὸ Μακρυγιάννη στὴν εἰκονογράφηση, τὴ διαδικασία ποὺ χρειάστηκε γιὰ νὰ μετατραποῦν οἱ σκέψεις τοῦ στρατηγοῦ σὲ εἰκόνες τοῦ Π. Ζωγράφου, τὴν αἰσθητικὴ ἀξία τοῦ ὅλου ἔργου κ.ἄ.

Νέα στοιχεῖα γιὰ τὶς εἰκόνες ποὺ πρόσφερε ὁ Μακρυγιάννης στὴ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Βικτωρία προκύπτουν ἀπὸ ἀνέκδοτα, ὅσο γνωρίζω, ἔγγραφα ποὺ βρίσκονται στὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office (Public Record Office, Λονδίνο)⁷. Τρία ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτά, τὰ σπουδαιότερα, δημοσιεύονται παρακάτω σὲ παράρτημα.

Τὰ πρῶτα δύο ἔχουν χρονολογία 10 Μαρτ. 1839 καὶ εἶναι τοῦ ἴδιου

3. Πρόσφατα δημοσιεύτηκε γιὰ πρώτη φορὰ ὀλόκληρη ἡ σειρά τοῦ Windsor : 'Εθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος (ἐκδ.), Στοχασμὸς Μακρυγιάννη χεῖρ Παναγιώτη Ζωγράφου. Εἰκονογραφία τοῦ Εἰκοσιένα, εἰσαγωγή Μ α ρ ί ν α ς Λ α μ π ρ ᾶ κ η - Π λ ᾶ κ α, Ἀθήνα 1976. Βλ. καὶ : The War of Independence in Pictures. Copies by Demetrios Zographos from originals by his father Panayotis Zographos commissioned by General Macriyannis and presented to Her Majesty Queen Victoria through her Minister at Athens Sir Edmund Lyons 1839. Catalogue by H. A. L i d d e r d a l e. Tenth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham 20 - 22 March 1976.

4. Ἰωάννης Α. Μελετόπουλος, Εἰκόνες τοῦ Ἀγῶνος : Ἰ. Μακρυγιάννη - Παναγιώτη Ζωγράφου, ἐκδ. Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1972, εἰσαγωγή.

5. Σ π ῦ ρ ο ς Ι. Ἀ σ δ ρ α χ ᾶ ς, Μακρυγιάννης καὶ Παναγιώτης Ζωγράφος — τὸ ἱστορικὸ τῆς εἰκονογραφίας τοῦ Ἀγῶνα, στὴ σειρά : Οἱ Ἕλληνες Ζωγράφοι ἀρ. 12 : Ζωγράφος - Μακρυγιάννης, ἐκδ. «Μέλισσα», Ἀθήνα [1976], σ. 14 - 27, 34 - 36.

6. Γ ι ὠ ρ γ ο ς Π ε τ ρ ῆ ς, Μακρυγιάννης καὶ Παν. Ζωγράφος. Δοκίμιο Εἰκονολογικὸ, Ἀθήνα 1975. Ἀπὸ τὰ προγενέστερα ἔργα βλ. Ἄ γ γ ε λ ο ς Γ. Π ρ ο κ ο π ῖ ο υ, Τὸ Εἰκοσιένα στὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ του, [Ἀθήνα 1940].

7. Τὸ τμῆμα τῶν ἀρχείων αὐτῶν ποὺ ἀναφέρεται στὴν Ἑλλάδα βρίσκεται, στὸ μεγαλύτερο μέρος του, ὑπὸ μορφή μικροταινιῶν καὶ μικροδελτίων στὸ Κέντρο Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΚΕΙΠΕ). Ὅλες οἱ παραπομπὲς στὸ FO γίνονται μὲ βύση τῆς μικροταινίας αὐτῆς.

τοῦ Μακρυγιάννη: τὸ ἓνα ἀπευθύνεται στὸ Lyons καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ ἀποστείλει στὴ Βικτωρία γράμμα του μαζί με τὶς εἰκόνες καὶ τὸν περιγραφικὸ τους κατάλογο· τὸ ἄλλο εἶναι ἢ ἴδια ἢ ἐπιστολὴ τοῦ Μακρυγιάννη πρὸς τὴ βασίλισσα, στὴν ὁποία προσφέρει τοὺς πίνακές του ὡς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν προσφορὰ τῆς Ἀγγλίας στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας. Ρητὰ ἀναφέρεται ὅτι στέλνονται 24 εἰκόνες καὶ ὄχι 25, ὅπως σημειώνεται στὰ Ἀπομνημονεύματα καὶ στ' ἄλλα κείμενα τοῦ ἀρχείου Μακρυγιάννη⁸. Σὲ κανένα ἀπὸ τὰ δύο ἔγγραφα δὲ μονομονεύεται ὁ Παν. Ζωγράφος. Ἀντίθετα, ὁ Μακρυγιάννης χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη «ἐζωγράφισα» θεωρώντας τὸ ζωγράφο τῶν εἰκόνων ἀπλὸ ἐκτελεστή τοῦ «στοχασμοῦ» του⁹. Γράφοντας στὴ Βικτωρία σημειώνει ὅτι οἱ «εἰκόνες... εἶναι ἀτελῶς καὶ ἀμαθῶς ἐζωγραφισμέναι» καὶ ἀποδίδει στὴν τουρκικὴ σκλαβιά τὶς καλλιτεχνικὲς ἐλλείψεις τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὴν ἀμέσως ἐπόμενη φράση του, «ἓνας μόνον λόγος τῆς Μεγαλειότητός Σου δύναται νὰ τὰς παραστήσῃ μετὰ τὴν πλέον ἐντελῆ ζωγραφίαν», φαίνεται ὅτι ὑποβάλλει στὴ βασίλισσα τὴν ἰδέα νὰ ἀναθέσει σ' ἓνα ἄλλο ζωγράφο τὴν ἀναπαράσταση τῶν εἰκόνων σύμφωνα με μιὰ τεχνοτροπία ποὺ τὴ θεωροῦσε («ἐντελῆ»). Οἱ φράσεις αὐτές, ἂν δὲ γράφονται ἀπὸ μετριοφροσύνη, ὑποδηλώνουν τὴ στάση τοῦ Μακρυγιάννη ἀπέναντι στὴν ἀκαδημαϊκὴ εὐρωπαϊκὴ ζωγραφικὴ, ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ὁποίας φαίνεται νὰ προκαλοῦν τὸ θαυμασμό του. Ὅπως φανερώνει τὸ συμβόλαιό του μετὰ τὸν Ἀλ. Ἡσαΐα γιὰ τὴ λιθογράφηση τῶν εἰκόνων, θὰ ἦταν διατεθειμένος νὰ δεχτεῖ «τὰς ἀναγκαίας ἐπιδιορθώσεις τῶν θέσεων, προσώπων καὶ λοιπῶν»¹⁰ σύμφωνα, προφανῶς, μετὰ τὴ δυτικὴ τεχνοτροπία. Κάτι παρόμοιο θὰ εἶχε, πιθανόν, στὸ νοῦ του ὅταν ἔγραφε στὴ Βικτωρία γιὰ τὴν ἀναπαράσταση τῶν εἰκόνων («μετὰ τὴν πλέον ἐντελῆ ζωγραφίαν»). Μιὰ τέτοια ἐπέμβαση γιὰ τὴν «τελειότερη» ἀπόδοση τῶν μορφῶν καὶ τοῦ τοπίου δὲ θὰ ἀλλοίωνε τὴ θεματολογία

8. Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Α' σ. 378, Β' σ. 339, 351 ὑποσημ., 497 - 498. 25 εἰκόνες ἀναφέρει καὶ τὸ συμβόλαιο Μακρυγιάννη - Ἀλ. Ἡσαΐα, ποὺ ὑπογράφηκε λίγες μόνο μέρες (14 Μαρτ. 1839) μετὰ τὴν παράδοση τῆς σειρᾶς στὸ Lyons (δ.π., Α' σ. 274 - 276). Ἡ 25ῃ εἰκόνα εἶναι, πιθανότατα, τὸ πορτραῖτο τοῦ Μακρυγιάννη. Βλ. Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β' σ. 350 - 351 ὑποσημ.: Ἀ σ δ ρ α χ ἄ ς, δ.π., σ. 19, 22 - 23.

9. Π ε τ ρ ῆ ς, δ.π., σ. 86, 101 - 102.

10. Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ συμβόλαιο εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Γ'. Ὁ κύριος Συνταγματάρχης Μακρυγιάννης παραδίδει εἰς τὸν Κύριον Ἀλέξανδρον Ἡσαΐαν τὰς δι' ἰδίων του ἐξόδων σχεδιασθείσας εἰκοσιπέντε εἰκονογραφίας (ἀριθ. 25) διὰ νὰ τὰς λιθογράψῃ μετὰ τὰς ἀναγκαίας ἐπιδιορθώσεις τῶν θέσεων, προσώπων καὶ λοιπῶν, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῆ διόλου ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῶν πρωτοτύπων, καὶ χωρὶς νὰ παραλλάξῃ οὐδὲ ἰῶτα ἀπὸ τὰς γεγραμμένας ἐκθέσεις τῶν περιστατικῶν περιγραφῶν καὶ λοιπῶν...» (Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Α' σ. 275).

των εικόνων, ή όποία κυρίως τόν ένδιέφερε, άφοϋ θά διατηροϋσε τήν επί- πεδη, παραστατική τέχνη των Ζωγράφων, όπου «ή εικόνα . . . επιδέχεται μιá ανάγνωση αντίστοιχη με εκείνη που επιδέχεται ένα αφηγηματικό κείμενο, μιá πολεμική έκθεση». Αντίθετα, μιá επέμβαση που θά απέβλεπε στην όργάνωση του ζωγραφικού χώρου σύμφωνα με τους κανόνες τής προοπτικής και έπομένως θά πρόβαλλε άνισα τά πρόσωπα θά συναντοϋσε τήν άποδο- κισμιά του Μακρυγιάννη, γιατί θά ήταν αντίθετη προς τó αίσθημά του «για τίς αναλογίες των γεγονότων και των προσώπων θεωρουμένων μέσα από μιá κλίμακα ήθική»¹¹. Μιá τέτοια άναπαράσταση θά πρόδινε τήν «ιδεάν των πρωτοτύπων» και είναι ό,τι ακριβώς έκανε ό 'Ησαΐας και προ- κάλεσε τήν όργή του Μακρυγιάννη¹².

Με τήν άνεύρεση των επιστολών που, προφανώς, ό Μακρυγιάννης έστειλε μαζί με τους πίνακές του στον τσάρο Νικόλαο Α' και τó βασι- λιά τής Γαλλίας Λουδοβίκο - Φίλιππο θά διευκρινιστεί άν ή φράση, ότι ή Μεγάλη Βρεταννία «έκαμε τους μεγαλητέρους πολέμους και θυσίας διά τήν ύπαρξιν» των Έλλήνων, δέν ήταν, όπως φαίνεται, άπλώς φιλοφρονητική αλλά άνταποκρινόταν σε άξιολόγηση τής προσφοράς των τριών δυνάμεων στον πόλεμο τής άνεξαρτησίας. 'Η έπόμενη πρόταση, ότι στην «εθνοιαν και υπεράσπισιν» τής Βικτωρίας στηρίζουν στο έξής οι Έλληνες όλες τους τίς έλπίδες, ίσως άποτελεϊ έμμεση έκκληση στην 'Αγγλία¹³ νά βοη- θήσει για τήν πραγματοποίηση των στόχων του νεοελληνικού κράτους. 'Η άποστολή, έξάλλου, των εικόνων στις προστάτιδες δυνάμεις ήταν μιá πολιτική πράξη που απέβλεπε στην άξιοποίηση, προς όφελος τής Ελλά- δας, τής ιδεολογικής σημασίας που είχαν τά εικονιζόμενα περιστατικά : εύγνωμοσύνη για τή συμβολή των δυνάμεων και των φιλελλήνων στην έθνική άποκατάσταση τής Ελλάδας (εικόνες 1 και 24), αλλά συγχρόνως επισήμανση, με τόν πιό παραστατικό τρόπο, ότι ό ελληνικός λαός με τó

11. Και τά δυό παραθέματα από τόν 'Α σ δ ρ α χ ά, ό.π., σ. 18.

12. Σε «διατριβή» του (7 'Απρ. 1840) που δημοσιεύτηκε στο *Φίλο του Λαού* (άρ. 65 τής 22 Αϋγ. 1840) ό Μακρυγιάννης γράφει για τόν 'Ησαΐα : « . . . 'Αλλ' ό άνθρωπος ούτος εκ τής ραδιουργίας όλως δι' όλον παρεκτραπείς τής εθείας όδοϋ, παρε- μόρφωσε τας εικόνας εις Τεργέστιον, παρήλλαξεν αυτάς και ένόθευσε διά πλαστογραφίας, και ούτως έδολιεύθη τήν ιδιοκτησίαν μου, άλλα άντ' άλλων εις αυτήν άντεισάξας, ως εκ των εις 'Αθήνας έλθόντων αντιτύπων εκ Τριεσιτίου τρανώτατα φαίνεται . . . » ('Αρχείον Μακρυγιάννη, Β' σ. 498). Βλ. και είσαγωγή Μ α ρ ί ν α ς Λ α μ π ρ ά κ η - Π λ ά κ α στην έκδοση τής 'Εθνικής Τραπέζης τής Ελλάδος, ό.π., σ. 1. Για τή συνεργασία Μακρυγιάννη - 'Αλ. 'Ησαΐα βλ. 'Αρχείον Μακρυγιάννη, Β' 340 - 341, 351 ύποσημ.

13. 'Η έκκληση αυτή θά περιλαμβανόταν, πιθανότατα, και στις επιστολές προς τους άλλους δυό μονάρχες.

αἷμα του κέρδισε τὴ λευτεριά του κι εἶχε ἐπομένως δικαιώματα σ' αὐτὴν (οἱ ὑπόλοιπες εἰκόνες)¹⁴.

Σπουδαία, τέλος, εἶναι ἡ ἀποκάλυψη ποὺ κάνει ὁ Μακρυγιάννης ὅτι, ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰκονογράφηση τῶν γεγονότων τοῦ '21, θὰ ἐπιχειρήσει νὰ δώσει καὶ γραπτῶς τὰ «δεινὰ» τοῦ Ἀγώνα «ἀγύμναστα μὲν καὶ ἀπλᾶ, ἀλλὰ μὲ γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν»¹⁵. Ἀπ' ὅσο γνωρίζω, εἶναι ἡ πρώτη χρονικὰ μαρτυρία ποὺ ἔχουμε, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Μακρυγιάννη, σχετικὰ μὲ τὰ Ἀπομνημονεύματά του¹⁶.

Στὰ παραπάνω ἔγγραφα ἰδιόγραφοι εἶναι μόνο ἡ ὑπογραφή τοῦ στρατηγοῦ. Τὸ κείμενο φαίνεται ὅτι ὑπαγόρευε ὁ ἴδιος σὲ κάποιον γραμματικὸ, ποὺ τὸ μετέγραψε στὴ λόγια γλώσσα¹⁷. Ἡ σύνταξη εἶναι μᾶλλον λόγια. Ὡστόσο, διατηρεῖται τὸ ὕφος καὶ τὸ λεξιλόγιο¹⁸ τοῦ Μακρυγιάννη.

Τὸ τρίτο δημοσιεύμενο ἔγγραφο εἶναι ἰδιωτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Lyons πρὸς τὸν Palmerston, Ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρεταννίας, μὲ χρονολογία 23/5 Δεκ. 1839. Στὰ ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office σῴζεται δακτυλογραφημένο ἀντίγραφό της, ποὺ, προφανῶς, ἔγινε πολὺ ἀργότερα¹⁹. Στὴν ἐπιστολὴ του ὁ Lyons ἐπιβεβαιώνει τὴν πληροφορία τοῦ Μακρυγιάννη

14. Π ε τ ρ ῆ ς, ὁ.π., σ. 112 - 116, 125 - 126, 168. Βλ. καὶ ἀπόψεις Ἀσδραχᾶ γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ἡ ὄλη εἰκονογράφηση (ὁ.π., σ. 14, 17, 19 - 20).

15. Ἡ ἔμμονη προσπάθεια γιὰ «ἀλήθεια» διαπερνᾷ τὸ κείμενο τῶν Ἀπομνημονευμάτων. Βλ. ἐνδεικτικὰ : Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β' σ. 7 : «*Ἄν εἶμαι τίμιος ἄνθρωπος, θέλω γράψῃ τὴν ἀλήθειαν, καθὼς ἔγιναν τὰ γραφόμενα, ὅπου θὰ σημειώσω . . .*» σ. 9 : «*Θὰ σημειώσω γυμνὴ τὴν ἀλήθεια καὶ χωρὶς πάθος*» σ. 10 : «*Ἐγὼ τὴν ἀλήθεια θὰ τὴν εἰπῶ γυμνῇ*».

16. Ἡ πληροφορία τοῦ Th. Gordon (History of the Greek Revolution, τόμ. Β', Ἐδιμβούργο - Λονδίνο 1832, σ. 189) γιὰ «χειρόγραφο ἡμερολόγιο» τοῦ Μακρυγιάννη δὲ φαίνεται νὰ ἀφορᾷ τὸ κείμενο τῶν Ἀπομνημονευμάτων. Βλ. Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β' σ. 125 - 126 ὑποσημ. 3 τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη.

17. Ἐξίσου πιθανὸ εἶναι ὁ γραμματικὸς νὰ μετέγραψε τὰ σχέδια τῶν ἐπιστολῶν ποὺ εἶχε γράψῃ ὁ ἴδιος ὁ Μακρυγιάννης. Βλ. Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β', πρόλογος ἐκδότη, σ. λβ'.

18. Βλ. π.χ. τὴ λέξη «νεκρανάστασι» στὰ Ἀπομνημονεύματα : Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β' σ. 349 ὑποσημ. : «*Δοξασμένος νὰ εἶσαι, Κύριε μου, διὰ τὴν νεκρανάστασι ὁπῶκαμες*» σ. 463 : «*Κι' ἀποῦ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ κάμῃ νεκρανάστασι εἰς τὴν πατρίδα μου . . .*». Βλ. καὶ ὑποσημ. 15.

19. Τὸ πρωτότυπο βρέθηκε στὰ ἔγγραφα τοῦ Palmerston, πιθανότατα στὸ ἰδιωτικὸ του ἀρχεῖο (Broadlands Papers). Βλ. Σ τ. Μ α κ ρ υ μ ῖ χ α λ ο ς, Οἱ εἰκόνες τοῦ Μακρυγιάννη στὴν ἔκθεση τοῦ Λονδίνου. Νέα Ἐστία 39 (1946) τχ. 444, σ. 46· Γ. Σ ε φ ῆ ς, Ἕνας Ἕλληνας — Ὁ Μακρυγιάννης : Δοκιμές, ἔκδ. γ', [ἐπιμ. ἔκδ. Γ. Σαββίδης], τόμ. Α' (1936 - 1947), Ἀθήνα 1974, σ. 495· Π ε τ ρ ῆ ς, ὁ.π., σ. 115 - 116.

ὅτι σὲ συμπόσιο στὸ σπίτι του ἔδειξε τὶς εἰκόνες στοὺς πρεσβευτὲς τῶν τριῶν δυνάμεων καὶ παρέδωσε στὴ συνέχεια στὸν καθένα μιὰ πλήρη σειρά. Γιὰ λόγους ποὺ δὲν ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὸ Lyons οἱ εἰκόνες, συσκευασμένες σὲ ξύλινο κιβώτιο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ δωρητὴ, στάλθηκαν στὸ Λονδίνο ὀκτῶ περίπου μῆνες ἀργότερα. Ἴσως ἡ καθυστέρηση νὰ ὀφειλόταν στὴν ἀναζήτηση τοῦ κατάλληλου μεταφορικοῦ μέσου· τελικὰ φορτώθηκαν σὲ πολεμικὸ πλοῖο. Ἡ πρόθεση τοῦ Lyons νὰ ἐξακριβώσει μὲ ποιὸ τρόπο ὁ τσάρος καὶ ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας δέχτηκαν τὴν προσφορά τοῦ Μακρυγιάννη δείχνει ὅτι δὲ θεωροῦσε τὸ ζήτημα χωρὶς πολιτικὴ σημασία. Δὲ γνωρίζω ὅμως ἂν μπόρεσε τελικὰ νὰ ἐνημερώσει σχετικὰ τὸν Palmerston.

Ὁ τελευταῖος, μόλις παρέλαβε τὶς εἰκόνες στὶς 22/3 Ἀπρ. 1840²⁰, διέταξε νὰ σταλοῦν γιὰ μετάφραση τὰ συνοδευτικὰ τους ἔγγραφα²¹. Ὁ μεταφραστὴς, A. V. Salamé, ἐπέστρεψε (4/16 Μαΐου 1840), μαζὶ μὲ τὴν ἀγγλικὴ μετάφρασή τους, μόνο τὶς δύο ἐπιστολὲς τοῦ Μακρυγιάννη. Κράτησε τὸν περιγραφικὸν κατάλογο τῶν εἰκόνων, γιατί, ὅπως τονίζει, χρειαζόταν δύο μῆνες περίπου γιὰ νὰ τὸν μεταφράσει²². Οἱ δύο μῆνες πέρασαν καὶ ἡ μετάφραση τοῦ καταλόγου δὲν εἶχε πραγματοποιηθεῖ. Ὁ Salamé δυσκολευόταν νὰ ἀποδώσει στὰ ἀγγλικά τὴ σκέψη τοῦ Μακρυγιάννη καὶ κυρίως νὰ διευκρινήσει τὰ τόσα ὀνόματα προσώπων καὶ τόπων ποὺ περιεῖχε ὁ κατάλογος²³. Ἡ ἀδυναμία αὐτῆ τοῦ μεταφραστῆ φαίνεται ὅτι ὀδήγησε τὸν Palmerston σ' ἄλλη λύση : Στὶς 20/1 Αὐγ. 1840 ἔστειλε στὴ Βικτωρία τὸ κιβώτιο μὲ τὶς εἰκόνες καὶ στὴ συνοδευτικὴ ἐπιστολὴ του, χωρὶς νὰ ἀναφέρει καθόλου τὸ Μακρυγιάννη, ἔγραψε ὅτι δωρητὴς ἦταν ὁ ἑλληνικὸς λαός : «*Viscount Palmerston presents his humble Duty to Your Majesty and submits in an accompanying wooden case some drawings sent by the People of Crete [=Greece] to be presented to Your Majesty. The drawings represent Battles which happened in the Greek War against the Turks which ended in 1830 in the Establishment of the present Kingdom of Greece.*»²⁴.

20. Βλ. σημεῖωμα τοῦ Palmerston μὲ ἡμερομηνία 24/5 Ἀπρ. : FO 32/101 φ. 202.

21. Backhouse (F.O.) πρὸς Salamé, 10/22 Ἀπρ. 1840 : FO 32/101 φ. 200.

22. Salamé πρὸς Backhouse, 4/16 Μαΐου 1840 : FO 32/101 φ. 217. Στὴ μετάφραση τῶν δύο ἐπιστολῶν ἀποδόθηκε, σὲ γενικὲς γραμμές, τὸ νόημα τοῦ κειμένου ἀλλὰ παραποιήθηκε ἡ ὑπογραφή τοῦ Μακρυγιάννη σὲ Manroyanis. Βλ. FO 32/91 φ. 260, 264 - 265.

23. Salamé (Λονδίνο) πρὸς Staveley, 15/27 Σεπτ. 1841 : FO 32/112 φ. 147 - 148.

24. Γ. Σ ε φ ε ρ η ς, ὅ.π., σ. 495. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Palmerston ποὺ δημοσιεύει ὁ Σεφέρης εἶναι ἰδιόγραφη. Ἐπομένως τὸ παρόραμα Crete ἀντὶ Greece δὲν

Έτσι ή έπιστολή του Μακρυγιάννη προς τη Βικτωρία δέ φαίνεται να έφτασε, πρωτότυπη ή μεταφρασμένη, στον προορισμό της. Έμεινε στα άρχεια του Foreign Office, στα όποια προστέθηκε σε λίγο και ό περιγραφικός κατάλογος των εικόνων. Ό Salamé δέν μόρεσε τελικά να τον μεταφράσει παρά την προσπάθειά του να βρεί τον κατάλληλο Έλληνα ό όποιος, γνώστης των γεγονότων της Έπανάστασης, θα τον βοηθούσε να συμπληρώσει το άγγλικό κείμενο με ιστορικές και έπεξηγηματικές σημειώσεις. Τελευταία του έλπίδα φάνηκε ό Σπ. Τρικούπης, πρεσβευτής τότε της Έλλάδας στο Λονδίνο²⁵, αλλά δέ φαίνεται να τον συνάντησε²⁶. Στις 16/28 Μαΐου 1842 ό Salamé επέστρεψε άμετάφραστο τον κατάλογο στο Foreign Office²⁷. Στο μεταξύ, διάφορες άλλαγές στην ύπηρεσία αυτή μετά την πτώση της Κυβέρνησης Melbourne τον Αύγ. 1841, όποτε Έπουργός των Έξωτερικών ανέλαβε άντι του Palmerston ό Aberdeen και άντικαταστάθηκε ό μόνιμος ύφυπουργός J. Backhouse (1842), είχαν σαν συνέπεια να μείνει τελικά ή ύπόθεση των έγγραφων του Μακρυγιάννη στο άρχείο²⁸.

Ό περιγραφικός κατάλογος του Foreign Office άκολουθει την κατάταξη των εικόνων που έχει ή σειρά του Windsor και, με μόνη διαφορά την άντιστροφή των εικόνων 17 και 18, ή σειρά της Γενναδειού. Οί περιγραφές των εικόνων, σε 18^{1/2} χειρόγραφες σελίδες²⁹, συμφωνούν σε γενικές γραμμές με τις περιγραφές του καταλόγου που βρήκε ό Βλαχογιάννης στα κατάλοιπα του Μακρυγιάννη³⁰. Έπάρχουν όμως μικρές διαφορές : άλλη σειρά ή γραφή όρισμένων όνομάτων, φράσεις ή λέξεις που

όφείλεται στον άντιγραφέα, όπως ό Σεφέρης ύποθέτει, αλλά στον ίδιο τον Palmerston. Τη διαπίστωση αυτή μόρεσα να κάνω με βάση φωτοτυπία της έπιστολής που ή Jane Langton, Registrar των Βασιλικών Άρχείων του Windsor Castle, είχε την καλοσύνη να μου στείλει. Η ίδια με πληροφόρησε ότι εκτός από την έπιστολή αυτή του Palmerston δέν υπάρχουν στα Άρχεια του Windsor άλλα στοιχεία σχετικά με τις εικόνες του Μακρυγιάννη.

25. Salamé (Λονδίνο) προς Staveley, 15/27 Σεπτ. 1841 : FO 32/112 φ. 147-148. Ό Salamé ήθελε να δώσει στον κατάλογο του Μακρυγιάννη τη μορφή φυλλαδίου (little Literary Pamphlet) πιστεύοντας ότι θα είχε ενδιαφέρον (δ.π.).

26. Βλ. όπισθογράφιση (15/27 Σεπτ. 1841) στο παραπάνω έγγραφο.

27. Salamé προς Addington, 16/28 Μαΐου 1842 : FO 32/118 φ. 202.

28. Βλ. σημείωμα του Foreign Office στο παραπάνω έγγραφο. Βλ. και ύπόμνημα της 1/13 Αύγ. 1845 : FO 32/99 φ. 272-273.

29. FO 32/99 φ. 275-284.

30. Άρχείο Μακρυγιάννη, Β' σ. 506-526. Ό Βλαχογιάννης δημοσίευσε τις περιγραφές όχι στη σειρά που βρίσκονταν στον κατάλογο αλλά σύμφωνα με την κατάταξη που έχουν οι εικόνες στην αφήγιση του Μακρυγιάννη (δ.π., σ. 349-351 ύποσημ.).

υπάρχουν στο ξνα κείμενο αλλά λείπουν στο άλλο, διαφορές στην ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξη (τίς ὀποῖες ὁ Βλαχογιάννης φαίνεται ὅτι ἀποκατέστησε) κλπ.³¹. Ὁ κατάλογος τοῦ Foreign Office εἶναι πλήρης· περιέχει ἐπομένως τὸν τίτλο τῆς 24ης εἰκόνας ποὺ λείπει ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ Βλαχογιάννη : *«ΚΔ. / Ὑἠ ἐπιγραφομένη εἰκὼν ἠ Ὑἠλλάς δια/γράφει τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος / φωνευθέντων καὶ ὑπερασπισαντων φιλλελλ/λήγων τῶν ὄσων ἠτον δυνατὸν νὰ γνωρίζομεν»*. Τὸ κείμενο τοῦ καταλόγου εἶναι ἀντίγραφο ἀγνωστης σὲ μένα γραφῆς. Στὴν ἀρχὴ μόνο, μετὰ τὸ γενικὸ τίτλο, καὶ στὸ τέλος ὑπάρχει ἠ ἰδιόγραφη ὑπογραφή τοῦ στρατηγοῦ : *«μακρυγιανης»*.

31. Θὰ ἦταν σκόπιμη μιὰ ἔκδοση τοῦ καταλόγου τοῦ Foreign Office σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸν κατάλογο τοῦ Βλαχογιάννη καὶ τὰ ἐπεξηγηματικὰ σχόλια ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τοὺς πίνακες ποὺ διασώθηκαν.

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

1

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΣ LYONS 1

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον γενικὸν ἐν Ἑλλάδι Πρέσβυν τοῦ ὑψηλοῦ Βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

No. 1.

ἐξοχώτατε !

διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑψηλὸν Βασίλειον τῆς Μεγάλης Βρετανίας χρεωστομένην ἡμῶν αἰώνιον εὐγνωμοσύνην, παρακαλῶ νὰ σταλθῶσι πρὸς τὴν Μεγαλειότητά Της τὴν Βασίλισσαν, αἱ παρουσιαζόμεναι εἰκοσιτέσσαρες εἰκόνες πολέμων τινῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, τοὺς ὁποίους ἐγὼ, ἐφαντάσθην², ὡς τοὺς γνωρίζω, καὶ ἐξωγράφισα, πρὸς τούτοις καὶ ὁ κατάλογος αὐτῶν τῶν εἰκόνων, καὶ τὸ ἐσώκλειστον πρὸς τὴν αὐτῆς Μεγαλειότητα ταπεινὸν γράμμα μου.

*1839 = Μαρ. 10 =
ἐν Ἀθήναις.*

*ὁ δοῦλος σας
ὁ συνταγματάρχης
μακριγιᾶνις*

* Τὰ ἐγγραφα δημοσιεύονται μὲ τὴν ἄδεια τῆς ἀρμόδιας βρεταννικῆς ὑπηρεσίας (H.M. Stationery Office), πρὸς τὴν ὁποία ἐκφράζονται θερμὲς εὐχαριστίαι. Διατηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξη τῶν ἐγγράφων. Ἡ ἔκδοσις γίνεται μὲ βάση τὶς μικροταινίαις ποὺ βρίσκονται στὸ KEINE.

1. FO 32/91 φ. 261. Τὴ μετάφραση στ' ἀγγλικά τοῦ Salamé βλ. FO 32/91 φ. 260.

2. Φαίνεται ὅτι δίνοντας στὸ «ἐφαντάσθην» τὴ σημασίαν τοῦ «ἀναπαράστησα» ὁ γραμματικὸς δὲν ἀπέδωκε σωστά τὴ φράση τοῦ Μακρυγιάννη. Ἀντίθετα, στὸ γράμμα πρὸς τὴ Βικτωρία τὸ «ἐφαντάσθηκα» χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν κατάλληλην σημασίαν = σκέφθηκα, κατέληξα στὴν ἀπόφασιν. Βλ. καὶ ἄλλες σχετικὰς φράσεις τοῦ Μακρυγιάννη: «Ἀποῦ λοιπὸν καταγίνηκα ἓνα δυὸ μῆνες νὰ μάθω ἐτοῦτα τὰ γράμματα ὁποῦ βλέπετε, ἐφαντάσθηκα νὰ γράψω τὸν βίον μου...» «... συλλαμβάνω τὴν ἰδέαν νὰ εἰκονογραφῆσω τόσον τὰς κατὰ ξηρὰν ὡς καὶ τὰς κατὰ θάλασσαν μάχας» (Ἀρχεῖον Μακρυγιάννη, Β' σ. 7 καὶ Α' σ. 377).

2

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΣ VICTORIA ³

Μεγαλειοτάτη Βασίλισσα τῆς Μεγάλης Βρετανίας!

ὁ ὑποφαινόμενος Ἕλλην καὶ μικρὸς ἀγωνιστῆς εἰς τὴν τῆς πατρίδος μου ἐλευθερίαν, λαμβάνω τὴν μεγάλην τόλμην, καὶ παρῶσιάζομαι μὲ τὸ παρόν, πρὸς μεγάλην τιμὴν τῆς πατρίδος μου.

ἐπειδὴ, ὕστερον ἀπὸ αἰῶνων τυραννίαν πρὸς τὴν πατρίδα μου τοῦ σουλτάνου καὶ ὀπαδῶν του, ἢ εὐσπλαγχνία τοῦ Μεγάλου Θεοῦ, καὶ τοῦ ὑψηλοῦ Βασιλείου Σου ἢ ἀγαθοσύνη, καὶ τοῦ Μεγάλου ἔθνους Σου ἢ φιλανθρωπεία, καὶ αἱ θυσίαι καὶ κόποι αὐτοῦ, ἔκαμαν σχεδὸν νεκρανάστασιν, καὶ ἔσωσαν ἡμᾶς ἀπὸ τὴν τυραννίαν καὶ ὠνομάσθημεν πάλιν Ἕλληνες δι' αὐτὰ ὅλα δὲν λησμονοῦμεν ποτὲ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν τοῦ ὑψηλοῦ Βασιλείου Σου εὐεργεσίαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ὡς Ἕλλην, καὶ ἀγωνιστῆς ἐφαντάσθηκα ⁴ | νὰ παραστήσω εἰς εἰκόνας ἐν μέρος τῶν πολλῶν ἑλληνικῶν κατὰ τοῦ τυράννου πολέμων, καὶ τολμῶ νὰ προσφέρω αὐτὰς εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σου· ἐπειδὴ ἡ Μεγάλη αὕτη Βασιλεία, ἔκαμε τοὺς μεγαλητέρους πολέμους καὶ θυσίας διὰ τὴν ὑπαρξιν ἡμῶν ὡς ἔχομεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅλας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν Βασιλικὴν Σου εὐνοίαν καὶ ὑπεράσπισιν.

αἱ εἰκόνες εἶναι εἰκοσιτέσσαρες, ἀρχίζουσαι ἀπὸ τὸ = α = καὶ τελευτῶσαι εἰς τὸ = ω = εἶναι ἀτελῶς καὶ ἀμαθῶς ἐξωγραφισμένα· διότι τόσῃ δύναμιν ζωγραφικῆς ἢ τυραννία τοῦ σουλτάνου μᾶς ἄφησε νὰ ἔχωμεν. ἓνας μόνον λόγος τῆς Μεγαλειότητός Σου δύναται νὰ τὰς παραστήσῃ μὲ τὴν πλέον ἐντελῆ ζωγραφίαν. εἶναι ἐνομένος μὲ τὰς εἰκόνας καὶ ὁ κατάλογος ἐκάστης αὐτῶν. κατόπιν θέλω παραστήσει καὶ ἐγγράφως ὅλα τὰ δεινὰ | τοῦ ἑλληνικοῦ ἡμῶν ἀγῶνος, καὶ θέλω τα προσφέρει, ἀγύμναστα μὲν καὶ ἀπλᾶ, ἀλλὰ μὲ γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν, ὅσα ἠξέυρω καὶ ὡς τὰ ἠξέυρω.

1839 = Μαρτίου = 10 =
ἐν Ἀθήναις

Ἰλάχιστος καὶ ταπεινὸς
ὁ συνταγματάρχης
μακρυγιάνης

3. FO 32/91 φ. 262 - 263. Τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ Salamé βλ. FO 32/91 φ. 264 - 265.

4. Βλ. ὑποσημ. 2

3

LYONS ΠΡΟΣ PALMERSTON ⁵

Copy
Private

Athens,
December 5, 1839.

My Lord,

Some time ago Colonel Macrianni, a rough, uneducated, but gallant Soldier and a good Patriot, invited the Representatives of the three Allied Powers to dine with him ; we found the Walls hung with illustrations of the Battles of the Revolution and of course we complimented him upon them ; he has since brought to each of us a set of these paintings, requesting us to lay them at the feet of our respective Sovereigns as offerings of his devotion and gratitude.

I have sent these Pictures by a Ship of War in a box adressed to your Lordship exactly in the state I received them ; they may require to be looked over for there are some descriptions of impaling and other scenes which it may not be desireable to bring under her Majesty's view. The Frontispiece, which contains Portraits of the Allied Sovereigns and of the King and Queen of Greece with all of which the Colonel is Entirely satisfied, is a proof of his simplicity and a fair specimen of his taste for the fine Arts.

I will endeavour to ascertain and to inform your Lordship what notice the Emperor of Russia and the King of the French take of these offerings.

*I have the honor to be,
My Lord,
Your most obedient
Edward⁶ Lyons.*

5. FO 32/99 φ. 271, δακτυλογραφημένο. Τό ἔγγραφο συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἐξῆς σημείωση (FO 32/99 φ. 270): «**Makryjannis Drawings**». *Copy of a despatch from Sir E. Lyons to Lord Palmerston of Dec. 5 1839 sending home illustrations of the Battles of the Greek War of Independence by* * [* στὸ περιθώριο σημειώνεται μὲ μολύβι : no] *Colonel Macrianni. It has been ascertained that these drawings are in the Royal Library at Windsor Castle (See file L 100/405/1927)*». Δὲν εἶχα τὴ δυνατότητα νὰ βρῶ τὸ ἔγγραφο στὸ ὁποῖο παραπέμπει ἢ παραπάνω ἔνδειξη. Εἶναι πιθανὸ ὅτι περιέχει στοιχεῖα ποῦ διαφωτίζουν πότε καὶ μὲ ποῖα ἀφορμὴ κατατέθηκε στὸ ἀρχεῖο τοῦ Foreign Office τὸ δακτυλογραφημένο ἀντίγραφο τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Lyons πρὸς τὸν Palmerston.

6. Τὸ ὄρθθ Edmund.

212 X. Λούκου. 'Ο Μακρυγιάννης προσφέρει στὴ Βικτωρία τὶς εἰκονογραφίαι τοῦ '21

(added after signature).

Colonel Macrianni is a remarkably handsome well shaped man and quite a French Chevalier.

(Minute at back of letter in Lord Palmerston's writing) :

5 Dec. 1839

Sir Ed.^d Lyons.

Col: Macrianni has sent some Pictures of the Battles of the Revolution to the Queen.